

PERESZTROJKA A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁSBAN

Átalakítás és a szovjet tudományos-műszaki információs rendszer

A szovjet népgazdaság gyökeres átalakítása az információs tevékenység hasonlóan gyökeres átalakítását követeli meg, miközben a tudományos-műszaki információt nemzeti erőforrásként kell kezelni és hasznosítani. A feladat lényege, hogy először a meglévő formát kell megtölteni új tartalommal, majd a formát fokozatos változtatásokkal hozzáigazítani az új tartalomhoz. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy ki kell dolgozni az új gazdasági feltételek által megkövetelt új információs technológiát, azt a meglévő szervezeti-funkcionális struktúrába organikusan bevezetni, kiépítve így az új, célirányos technológiát. Ezután kerülhet sor a szervezeti felépítés átalakítására a technológiai igények szerint.

Az adminisztratív gazdasági módszerek nem támasztottak különösen szigorú követelményeket az információs tevékenységgel szemben, mivel a rendszer alapja az az elv volt, hogy a termelő diktál a felhasználónak. Az információs rendszer így maga választotta meg a forrásokat és a szolgáltatási módokat, nem sokat törődve azzal, hogy a kiválasztott források mennyire fedik az igényeket, a szolgáltatások megfelelnek-e az új technika kifejlesztésének. Ennek következményeként a látszólagos gazdaság mellett "hiánycikkek" keletkeztek. Sok, időnként túl sok volt az információ, de az nem volt igazán szükséges, s ha pedig szükséges volt, nem a megfelelő módon szolgáltatottuk.

Az irányítás gazdasági módszerei sokkal információigényesebbek. A vállalatoknak a belső és külső igényekről, a fogyasztókról (a vállalatokról és a lakosság különböző társadalmi rétegeiről), a közvetlen kapcsolatok kialakításáról stb. kell mindenképp előtti az információ. A minisztériumoknak ezenkívül szükségük van a termelés szervezéséről és technológiai háttéréről szóló tájékoztatásra is. Nevezetesen az ágazat tudományos-műszaki potenciáljáról, a több ágazattal való munkamegosztásról és kooperációról kell sok mindent és időben tudniuk. Minisztertanácsi szinten a fenti információkat ki kell egészíteni az ágazatközi együttműködési döntésekhez szükséges adatokkal. A területi irányító szervek elsősorban a saját területükre vonatkozó információt

igénylik. Végül a Tervhivatalnak és a Tudományos-Műszaki Állami Bizottságnak egyaránt szüksége van az ágazati és regionális információkra az országos szintű fejlesztési programok megalapozásához.

Tehát: a tudományos-műszaki vívmányokról szóló hagyományos tájékoztatást ki kell egészíteni a népgazdaság működéséről szóló operatív tájékoztatással. E kétféle összetevő együtt alkotja a gazdaság-irányítás információs háttérét. Ebből adódik az országos tudományos-műszaki információs rendszer átalakításának egyik fő iránya.

Az átalakítás másik fő irányát a tudományos-műszaki haladás technológiájában bekövetkező változások határozzák meg, mivel a jelenlegi fejlődést a korszerűsítésről a generációváltásra való áttérés jellemzi. Ez az információs technológiával szemben is teljesen új igényeket vet fel. A korszerűsítés korában elegendő volt a legutolsó eredményekről tájékoztatni, a többi a fejlesztő dolga volt. Az elődök eredményei – a sokévi tapasztalat szerint – elégségesnek bizonyultak a továbblépéshez. Szokássá vált, hogy a tájékoztatót nem érdekelte, mit kezd a fejlesztő a kapott információval, az információs tevékenység legfeljebb csak az ún. visszacsatolási kártyák alapján módosult. A generációváltás korában az új döntést nem lehet az utolsó eredmények életének "meghosszabbításával" elérni. Itt minőségileg új technika jelentkezik, vagy ha korábbi eredményre épül, akkor is teljesen új megközelítés alapján. Ez olyan új kutatási irányok, műszaki fejlesztések megindulását feltételezi, amelyek nem hasonlítanak a szakirodalomban leírt legjobb megoldásra sem. Ebben a felhasználók számára is szokatlan helyzetben a fejlesztők elsősorban módszertani segítséget igényelnek, ami az információs szolgáltató számára azt jelenti, hogy a továbbiakban – igenis – be kell avatkozni a szakemberek tájékoztatói-felkészítési gyakorlatába. Az információtudomány figyelmének középpontjába óhatatlanul a szakember, az irányításban dolgozó tájékoztatói szokásai kerülnek. A haladás mai szakaszát jellemző törvényszerűségeknek megfelelően kell kidolgozni az információs "tá-

mogatás" módszereit, és rájuk alapozva kell át-
alakítani az egész információs infrastruktúrát.

A szovjet információs tevékenység ma még a
"mennységre" épül. Az automatizált adatbázisok
létrehozásakor egyetlen cél lebeg a szemek előtt:
minél több adatbázis épüljön, minél monstruózu-
sabb tartalommal. Pl. a négy, különböző gazdasági
struktúrájú baltikumi köztársaság azonos feladatot
kapott: adatbankjában kétmillió egységnyi informá-
ció legyen. Ennek eredményeként — érthetően —
adatbázisaik 90%-a bibliográfiai adat, míg a világon
a bibliográfiai adatbázisok száma csökken a faktogra-
fikus és a teljes szövegű adatbázisok számának egy-
idejű növekedése mellett.

Még egy példa a mennyiségi törekvésekre: a
VINITI műszaki jellegű adatbázisai nagyrészt szaba-
dalmi dokumentumokat tartalmaznak, amelyek
gyűjtésével és feldolgozásával a POISK egyesülés
foglalkozik. A VINTICentr adatbázisa olyan K+F
munkákról is tartalmaz információt, amelyek talál-
mányonként is megjelentek, tehát megvannak
mind a VINITI, mind a POISK egyesülés adatbázisá-
ban. Mit tesz a felhasználó? Ha a különböző adatbá-
zisokban talált dokumentumok bibliográfiai leírását
nem tudja azonosítani, kéri a forrásdokumentumot
(ez eléggé időigényes), és végül rájön, hogy ugyan-
azt a dokumentumot kapta több helyről.

A mennyiségi szemlélet a szolgáltatások tekinte-
tében oda vezetett, hogy a témafigyelés lett a döntő
forma. Ez érthető, mivel ez az előállító, azaz az in-
formációs rendszer számára a legkényelmesebb. És
a felhasználó? Ha az információs rendszer az adott
szakaszban nem adott neki aktuális adatokat, maga
kereste ki őket.

A tudományos munkát is a mennyiségi szemlélet
jellemzi. Gyakorlatilag valamennyi össz-szövetségi,
regionális, központi ágazati információs intézmény
részt vesz az országos automatizált rendszer kidol-
gozásában, ami nagy vívmánynak számít. S az ered-
mény? Mindegyik intézmény saját feltételeitől és le-
hetőségeitől független, ugyanolyan rendeltetésű és
jellegű rendszert dolgozott ki, hogy aztán tovább fej-
lessze, majd módosítsa ezt a rendszert immár
15–20 éve. Régen szükség lett volna olyan títus-
tervek kidolgozására, amelyek különböző alkalmazási
lehetőségekre adaptálhatók.

Rengeteg a szimpózium és az értekezés. Van a
szakmának saját szakfolyóirata, továbbképző inté-
zete. De úgy tűnik, a vihar minduntalan egy pohár
vízben dühög. A kifejlesztett információs techno-
lógia lényegében a népgazdaságtól, az előtte álló fel-
adatokról függetlenül jött létre.

Az információs erőforrás — nemzeti kincs. A
hasznosítására irányuló tevékenységet országos
szintű feladattá kell tenni, az információs rendszere-

ket pedig a gazdaságirányítási rendszer részévé.
Ezzel szemben számos ágazatban csökkent az infor-
mációs intézmények és szakemberek száma. A
Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Informa-
tikai, Számítástechnikai és Automatizálási Osztálya
megalakulásától kezdve nem nagyon vett tudomást
az információs tevékenység tudományos alapjainak
létrehozására irányuló erőfeszítésekről.

Fontos szerepe van annak is, hogy az információs
szakembereknek milyen a kapcsolata az általuk lét-
rehozott termékekkel. Hiszen az információ olyan
áru, amelynek értékét nehéz pénzben kifejezni. És a
Szovjetunióban ezt az árut gyakorlatilag ingyen osz-
totgatják. Az új gazdasági szemlélet ezt nem engedi
meg, tehát a szakmának olyan árut kell előállítania,
amelyért fizetnek.

Az új információs technológia alapintézménye az
információs elemző központ lesz, amelyben első-
rendű szakembereknek kell dolgozniuk. E közpon-
tok tevékenysége az új tendenciák feltárására, az új
kiindulási pontok megtalálására irányul majd.

Sok olyan vezető és szakember akad, aki szeretné
megtanulni az információ felhasználási módszereit.
Ezért elsősorban módszertanra van szükség, ehhez
pedig a már meglévő kezdetek mobilizálására, első-
sorban az új technika létrehozását és értékelését irá-
nyító munka információs támogatására. Ezen a
téren már vannak olyan formalizált módszerek,
amelyek a nemzetközi bevizsgáláson túl vannak (pl.
a KORTER módszer).

Az IPKIR (Információs Dolgozók Továbbképző
Intézete) tevékenységét az irányítási szférában dol-
gozók, a vezető szakemberek információs képzésére
kell irányítani, a Naučno-tehničeskaja informacii
(NTI) c. szaklapban pedig, amelyet össz-szövetségi
orgánusra kellene fejleszteni, "zöld utat" kell adni
az ilyen jellegű anyagoknak.

Az intellektuális információs tevékenységet aktu-
alizáló módszereket először néhány olyan intéz-
ményben (tudományos-műszaki központban, tudomá-
nyos-termelési egyesülésben) kell kipróbálni,
amelyek vezetői készek az információs elemző köz-
pont létesítésére.

Az információs elemző központoktól, mint a
rendszer alapegységeitől a fejlődés átvezet az egész
információs infrastruktúrához — a forrásokhoz, az
adatátviteli csatornához, az adatbázisokhoz.
Emelni kell a követelményeket az információke-
reső, a bibliográfiai és faktografikus, az információt
elemző-szintetizáló rendszerekkel szemben. Ezzel
párhuzamosan foglalkozni kell az országos informá-
ciós rendszer műszaki bázisával is: elsősorban az in-
formációs elemző központokat kell ellátni személyi
számítógépekkel, adatátviteli csatornákkal. Meg
kell gondolni, hogy ki irányítsa ezt a munkát. A

VINITI egyedül nem képes erre, hisz az ő fő feladata a világirodalom feldolgozása.

Úgy tűnik, hogy az információs technológia három szakaszára kell irányító szervezet találni. Így a VINITI a felfelé áramló információ feldolgozását irányítaná; ebben van a legnagyobb tapasztalata és a legképzettebb szakembergárdája.

Az egész információs ciklusban a fő helyre az információ felhasználása kerül. Itt is szükség van egy irányító szervezetre, ez a legnagyobb tapasztalatokkal és tekintéllyel rendelkező ágazati információs intézetek egyike lehetne.

A gazdaságirányítás átalakítása magában foglalja az irányítás regionális és ágazati elveinek összehangolását. A regionális szervek új funkciójukhoz megfelelő információs támogatást igényelnek. Ezért

megfontolandó, hogy a regionális információs szervek közül melyik kapjon felhatalmazást e terület irányítására.

Végül át kell alakítani az országos automatizált információs rendszer programját. Elfordulva a mennyiségi szemlélettől, az erők összpontosítására kell törekedni. A programnak az országos információs rendszer átalakításában felmerülő aktuális problémákat kell megoldania, a fent említett irányító szervek közreműködésével.

/SUMAROKOV, L. N.: *Perestrojka i sistema naučno-tehničke informacije*. = *Naučno-tehnička informacija*, Ser. 1. 9–10. sz. 1987. p. 2–5./

(Viszocsek Péteri Éva)

A gazdasági mechanizmus reformja Csehszlovákiában is megköveteli a tudományos-műszaki-gazdasági információs tevékenység átértékelését

Hasonlóan más szocialista országokhoz, Csehszlovákiában is megérett a helyzet a gazdasági mechanizmus reformjára, vagy ahogy ők nevezik: átalakításra. Itt ugyancsak az a fő feladat, hogy a vállalatok önállóvá váljanak, illetve ami ezzel jár: a piac közbejöttével és szabályozó erejénél fogva saját felelősségükre működjenek.

Az információs szolgáltatások szempontjából ebben az átalakulásban két mozzanatot kell különös figyelemben részesíteni:

1. A központi irányító szervek funkcióinak köre várhatóan beszűkül, ám ez a beszűkülés egyszerre mind tevékenységük elmélyülésével fog járni. Másként szólva: e szervezetek munkájának középpontjába a népgazdaság fejlődésének koncepcionális és stratégiai kérdései kerülnek majd.
2. Az egyre önállóan gazdálkodó vállalatoknak "tájékozódóképességre" kell szert tenniük.

Az információs tevékenység egyik elsődlegesen preferált fejlődési irányának a prognóziskészítő és az elemző tevékenységet kell kijelölni. Az utóbbi néhány évben bebizonyosodott, hogy az információs rendszer tud ilyen produktumokkal szolgálni. Mindazonáltal e produktumok többségére bizonyos "gyermekbetegségek" jellemzők. Így — egyebek mellett — nem eléggé szisztematikusak, nem hasznosítják komplexen a hozzáférhető információkat,

különböfélé — esetleges és mellékes szempontokat előtérbe toló — megközelítésekkel élnek. Némely információs központ egyenesen igen kevésbé ismeri az ország fejlődését és tényleges szükségleteit. Hogy a felsorolt hiányosságok megszűnhessenek, nemcsak belátásra van szükség, hanem fejlesztésre is. Világosan kell látni: a prognosztizálás és az elemzés (mennyiségileg és minőségileg egyaránt fokozódó) követelményeinek csak a kellően kifejlesztett ágazati és szakosított információs központok és operatív adatbázis-vállalkozások tudnak megfelelni.

A vállalati tájékozódás kibővítésében és korszerűvé tételében a helyi információs szervezeti egységek megerősítése vagy — néhol — életre hívása ugyan nem kis feladat, de semmi esetre sem a legnagyobb, a legnehezebb. Ahhoz, hogy ezek a helyi szervezeti egységek eredményesen tevékenykedhessenek, a vállalati információellátó rendszereket kell nem is annyira életre hívni, mint inkább modernizálni. Ebben mindenekelőtt a meglévő iparági központok válnak érdekeltté. Nekik a jövőben, ellentétben a mai szokással, nem bibliográfiai információkkal kell "bombáznunk" a vállalatokat, hanem — különféle szakosított és faktografikus szolgáltatásokat létesítve — elemző tanulmányokhoz felhasználható információkkal.

A vállalatokhoz eljuttatandó információ jellegében is változásoknak kell bekövetkezniük. Úgy tűnik ugyanis, hogy a vállalati szféra holnapjaiban az alábbi információs válfajokra lesz mindenekelőtt szükség: